

YANGI AVLOD DARSЛИKLARI QANDAY BO'LISHI KERAK

Ibragimov Adham Hayitmurodovich

IIV 1-sonli Toshkent akademik litseyi tarix fani o'qituvchisi

Annotatsiya. Mazkur maqola "Yangi avlod darsliklari qanday bo'lishi kerak" mavzusida yozilgan. Maqolada tarix fanida hozirgi kunda dolzarb bo'lgan darsliklar sifati va mazmuni haqida ba'zi mulohazalar, talab va takliflar o'rta tashlangan. Zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining ta'lim jarayonidagi ahamiyati, ayniqsa, O'zbekiston tarixini o'qitishda sifatli yangi darsliklarni yaratish muammolari tahlil qilingan. Maqolada yangi avlod darsliklarini yaratishda darslik mualliflarining bilim va tajribasiga asosiy e'tibor qaratilishi ta'kidlangan.

Abstract. This article is written on the topic "How should textbooks of the new generation be". In the article, some comments, demands and suggestions about the quality and content of textbooks in history are presented. The importance of modern information and communication technologies in the educational process, especially the problems of creating new high-quality textbooks in teaching the history of Uzbekistan are analyzed. The article emphasizes that the main focus is on the knowledge and experience of textbook authors when creating new generation textbooks.

Аннотация. Данная статья написана на тему «Какими должны быть учебники нового поколения». В статье представлены некоторые замечания, требования и предложения по качеству и содержанию учебников по истории. Анализируется значение современных информационных и коммуникационных технологий в образовательном процессе, особенно проблемы создания новых качественных учебников в обучении истории Узбекистана. В статье подчеркивается, что основное внимание уделяется знаниям и опыту авторов учебников при создании учебников нового поколения.

Kalit so'zlar: tarixiy manba, taraqqiyot, milodiy davr, yozma manbalar, moddiy manbalar, davlatlar tarixi.

Key words: historical source, development, AD era, written sources, material sources, history of states.

Ключевые слова: исторический источник, развитие, эпоха нашей эры, письменные источники, материальные источники, история государств.

Tarix fani davlatlarning o'tmishi, taraqqiyoti hamda tanazzuli sabablarini o'rganadigan fan sifatida baholangan. Shuning uchun tarix fani podsholarning tarjimai holini emas, balki xalqlar va davlatlarning tarixini o'rganishi va uni o'quvchilarga o'rgatishi kerak. Tarix fanining asosiy manbalari bu moddiy va yozma manbalar hisoblanadi.

Tarixning milodiy V-VI-asrlargacha bo'lgan davri moddiy manbalarga tayangan holda yozilgan. Undan keyingi davr tarixida yozma manbalarning o'rni katta.

Tarix fanini endi o'rganayotgan avlod uchun tarix fanidan mavzular tarixiy voqealar va davrlar sodda va ixcham tarzda berilsa, yaxshi bo'lardi, ammo buni yuqori sinf o'quvchilariga nisbatan tatbiq etmaslik kerak. Tarix fani darsliklaridagi mavzular faqat rasm va xaritalardan iborat bo'lmasligi lozim, buni 2022-yilda nashr etilgan 7-sinf tarix darsliklarida guvohi bo'ldik. Shuni ham alohida ta'kidlash kerakki, mavzulardagi ba'zi jummalarni tushunib bo'lmaydi. Masalan 7-sinf O'zbekiston tarixi darsligida berilgan Somoniylar davlati mavzusida turkiy qullar boshqa mamlakatlarga savdoga chiqarilgan (91-bet) jumlasini Somoniylar davlatida faqat turkiy qullar bor deb tushunmoq kerakmi? Naqadar g'aliz jumla. Buni o'quvchiga qanday tushuntirsa bo'ladi. Ushbu darslikning 25-sahifasida berilgan xaritada G'arbiy va Sharqiy Turk xoqonligi poytaxtlari almashtirib yuborilgan. O'quvchi darslikdagi ma'lumotni javobiga asos qilib olsa, unga bu holat qanday tushuntiriladi?

Tarix fanida tarixiy, siyosiy hamda uslubiy va grammatik xatoga yo'l qo'yib bo'lmaydi. Bunday xatolar yangi darsliklarda ko'p uchramoqda. Yana bir dolzarb muammo tarix fanidan (boshqa fanlarni ham) darsliklarni tarix fanidan dars bergan o'qituvchilar yoki mutaxassislar tomonidan yozilsa, maqsadga muvofiq bo'lardi. Maktab yoki akademik litseyda bir soat ham dars bermagan darslik muallifi bu ta'lim dargohlarining sharoitini ham, muammosini ham bilmaydi. Yana bir muammoli holat tarix darsliklarida berilayotgan mavzularga ajratilgan soatlarni maktab yoki litseyda dars berayotgan o'qituvchilari belgilasa, yaxshi bo'lardi. Bu deganim vazirlik yoki boshqarma semestr yoki yillik mavzular soatini belgilab bersa (namunaviy o'quv dasturda), qaysi mavzuga qancha soat ajratishni esa o'qituvchi belgilasa. Akademik litseylarda fanlardan ishchi o'quv dasturi tayyorlashni bekor qilish kerak, chunki maktab darsliklari uchun namunaviy o'quv dasturi va taqvimiy-mavzular rejasi yetarli hujjat hisoblanadi. Mavzularning soatlardagi farqi yoki o'zgarishlari taqvimda belgilab beriladi.

Yangi avlod darsliklarini yaratishda yuqorida keltirilgandan tashqari yana bir qancha takliflar ham mavjud. Ulardan bittasi darslikning sifati masalasi. Ilgari bitta fandan darslikni bitta yoki ikkita muallif yozardi, hozirda 4 tadan 6 tagacha muallif yozmoqda. Mualliflar mavzular va boblarni bir xil uslubda yozmaydi hamda har xil yondashuvlar paydo bo'ladi. Bu holat darslikning sifatini pasaytiradi. Ba'zi tarix darsliklarini 10 dan ortiq muallif yozgan.

Maktab darsliklari boshlang'ich sinflar (1-4-sinflar) uchun, 5-9-sinflar uchun hamda 10-11-sinflar uchun alohida-alohida yilda nashr qilinsa, maqsadga muvofiq bo'lardi. Sababi boshlang'ich sinflar ta'limning alohida bo'g'ini, qolgan sinflar esa alohida bo'g'ini hisoblanadi. 9-sinf dan so'ng o'quvchilar kasb-hunar maktablari hamda akademik litseylarda o'qishini davom ettiradi. Bu bosqichdagi ta'limda esa 10-11-sinf darsliklaridan foydalaniladi.

Akademik litseylarda ayrim fanlar tayyorlov yo'nalishiga qarab chuqurlashtirib o'tiladi. Bunda 6-11-sinf darsliklaridan foydalanilganda, turli yillarda nashr qilingan darsliklardan foydalanish o'qituvchilarga qiyinchilik va tushunmovchiliklarni keltirib chiqaradi. Masalan, 2019-yilda 8-9-sinflar uchun darsliklar nashr qilingan. 2022-yilda esa 6-7-10-sinflar uchun yangi darsliklar nashr qilindi. Tarix fanida esa davrlari ham o'zgarib ketdi. Endi solishtiring, 2022-yilda akademik litseyga o'qishga qabul qilingan o'quvchilar birinchi kursda O'zbekiston va Jahon tarixidan berilgan mavzularni 2017-yilda nashr qilingan darslik bo'yicha o'qiydimi, yoki 2022-yilda nashr qilingan darslikdan. Bu yilda nashr qilingan darsliklar ta'lim maskanlariga yetkazib berilishidan deyarli barcha xabardor bo'lsa kerak. Birgina 7-sinf tarix darsligidagi davr o'zgarishiga e'tibor bering, 2017-yildagi darslikda IV asrdan XV asr oxirigacha bo'lgan davr tarixi berilgan bo'lsa, 2022-yilda nashr qilingan darslikda esa IV asrdan XV asr boshigacha bo'lgan davr tarixi berilgan. Aytingchi, 2022-yil sentabrda o'qishni boshlagan akademik litseyning birinchi bosqich o'quvchilari qaysi darslikni o'qiydi. Hali yetib kelmagan darslikmi, yoki o'quv rejada belgilab qo'yilgan darslikni? Boshqacha aytganda otlar kechuvda almashtiladimi.?

Bundan tashqari akademik litseylarda umumta'lim fanlari sifatida o'qitiladigan fanlardan 10-sinflar uchun nashr qilingan 2017-yilgi darslikni o'zlashtiradimi, yoki nashr qilinganligi ma'lum, ammo yetib kelganligi noma'lum bo'lgan darslikni? E'tibor bering, 10-sinf O'zbekiston tarixi darsligi (2017-yilgi nashri) 1917-yil fevral voqealari bilan boshlanadi. 2022-yildagi nashri esa XIX asr o'rtalaridagi voqealardan boshlangan. Muhimi shuki, 2022-yilda nashr qilingan 10-sinf O'zbekiston tarixi darsligiga avvalgi 9-sinf O'zbekiston tarixi darsligi davri (XIX asr o'rtalaridan 1917-yilgacha) qo'shib yuborilgan. Yanayam qiziq tomoni shundaki, 10-sinf O'zbekiston tarixi darsligi 2022-yilda yangilandi, ammo 11-sinflar uchun O'zbekiston tarixi darsligi 2018-yilda nashr qilingan holida qoldi. Endi tushuntiring, bitta bosqichda (semestrda) 10-11-sinf O'zbekiston tarixini darsligini o'zlashtiradigan akademik litsey o'quvchilari ikki darslikni birgalikda qanday o'zlashtiradi. O'quv dasturi, ishchi o'quv dasturi, taqvim-mavzu rejalar qanday tuziladi, kim javob bera oladi? Bittasi yangi darslik, ikkinchisi avvalgi darslik asosidami?

Xullas, mening taklifim tarix fanidan darslikni shu fandan dars bergan mutaxassis yozsin, dars bermaydigani garchi olim bo'lsada, o'qituvchi emas.

Adabiyotlar

1. Ismatova N. O'zbekiston tarixi. Umumta'lim maktablarining 7-sinf o'quvchilari uchun darslik. Toshkent: Respublika ta'lim markazi. 2022
2. Muhammadjonov. A. O'zbekiston tarixi. Milodning IV asridan XVI asr boshlarigacha. Toshkent. "Sharq" 2009
3. <https://xs.uz/uz/post/yangi-avlod-oquv-adabiyotlarini-yaratish-va-nashr-etish-holati-qaj-darazhada>
4. <https://kun.uz/uz/79827391>